

MOLNÁR VILMOS

LEKAPARNI A HAMIS MÁZT

Erdélyben az idősebbek még emlékeznek Molnár H. Lajosnak a hetvenes évek végén és a nyolcvanas évek elején kiadott, nagy port felverő, magas példányszám-ban megjelent, de szinte azonnal elfogyó riportköteteire (*És akkor átmentem a tűzön, Kilépés*), valamint regényeire (*Donki Ákos, Falra hányt esztendő*). Ez utóbbi után Ceaușescu Romániájában már nem jelenhetett meg több könyve, nem publikálhatott újságokban, folyóiratokban sem. Könyveit kivonták a könyvkereskedésekből, könyvtárakból, nevét leírni sem szabadott sajtótermékekben. Akkoriban már nem dívott bezárni vagy megölni a kényelmetlen írókat, a rendszer elégnek vélte a fenti módon ellehetetleníteni őket, hogy nyomtalanul eltüntesse a számára kellemetlen műveket, elejét vegye újabbak létrejöttének. Ha úgy vesszük, egyfajta elismerés ez is egy írónak, a legnagyobbak közül való, de a legkeserűbb is. Isten ments efféle méltánylástól! Molnár H. Lajos helyzete, egzisztenciája a nyolcvanas évek végére

annyira ellehetetlenült, hogy 1987-ben színésznő feleségével együtt kénytelen volt elhagyni Romániát. Valahol a távoli nyugaton gondolták letelepedni, útközben érte őket a hír: Magyarország már nem adja ki Romániának az oda menekülőket, maradhatnak az anyaországban is.

„Odaát” sem hagyta abba az írást, öt új, Magyarországon megjelent könyve tanúskodik erről. (Nem számítva a megélhetésért álnéven írott három krimijét.) A Molnár H. Lajos írásait kedvelők figyelmébe: a régiek mellett a Magyarországon megjelent új könyveinek nagy része olvasható és letölthető az internetről itt: *molnarhlajosiro/Letölthető fájlok, könyvek...*

A Magyarországon megjelent könyvei közül a *Volt egyszer egy udvar* című önéletrajzi regénye aratta a legnagyobb sikert, négy kiadást is megért. Pesti és szolnoki kiadók mellett a kolozsvári Erdélyi Híradó is kiadta. Tavaly, 2020-ban pedig a csíkszeredai Hargita Kiadóhivatal által gondozott, száz kötetre tervezett Székely Könyvtár sorozat keretén belül jelent meg újra – ezúttal a teljes szöveg, mivel némelyik kiadásból hiányoznak részletek –, s engem ért az a megtiszteltetés, hogy szerkeszthettem a könyvet. Molnár H. Lajos a tőle megszokott módon ebben a könyvében sem kerülgeti a kényes vagy kínos témákat, még ha azok saját életével kapcsolatosak is. Szokatlan őszinteséggel, szókimondással megírt könyve ritka madár az elhallgatásokban, kozmetikázásokban, önigazoló beállításokban bővelkedő visszaemlékezések között.

A Marosvásárhelyen született és felnőtt szerző gyermekkori élményei egy közös udvarhoz kötődnek. Az udvarra nyíló lakásokban élő, eltérő természetű, jellemű és gondolkodású szomszédok sokszor konfliktusba torkolló életén, a gyakran kicsinyeskedő torzsalkodásokban kicsapódó mindennapjaikon keresztül kap fogalmat a felcseperedő gyermek az emberi kapcsolatok sokféleségéről, olykor visszásságáról. A gyermekkor sem mindig idill. Főleg azért, mert amit a felnőttek el tudnak rontani, azt többnyire el is rontják. Nem feltétlenül rosszindulatból, néha épp jó szándékból nyúlnak mellé. Előítéletek, frusztrációk is szerepet játszhatnak ebben, empátiahiány is hozzájárulhat. A gyerek lelkialkatától függ, miként és mennyire tudja túltenni magát a rossz történéseken.

Hogyan jelennek meg egy marosvásárhelyi magyar gyermek tudatában a románok? Hát a cigányok? Hát a zsidók? Hát a kommunisták? Mert másképp ugyan, mint a felnőtteket, de a maga módján a gyermeket is foglalkoztatja az ilyesmi. Akár tudomást vesznek róla a felnőttek, akár nem. Ha beszélnek róla, ha nem. Molnár H. Lajos beszél erről is. Meg mindenféle másról, amit megélt, amit elszalasztott, amit kapott, amit elveszített, amit megtalált, amiért kár volt, amiért nem. Hosszú a lista.

Történtek vele azért jó dolgok is, például az évente ismétlődő, két-három hónapos méhészkedés nevelőapjával a Görgényi-havasokban (ebben a részben található egy Wass Albertet is lepipáló, csodálatos leírás a hegyi patak csörgedezésének változatairól), vagy a marosvásárhelyi Székely Népi Táncegyüttes gyerekcsoportjában töltött idő (élménydús gyimesi tartózkodás közbeiktatásával). És gyermekként, fiatalként rengeteget olvas, ez is egy módja a rossz dolgoktól való elszakadásnak.

Közben, ahogy ifjúvá serdül a gyermek, tágul élettere is, előbb a város, majd az egész ország lesz tapasztalatainak színhelye. Milyen volt az ötvenes-hatvanas évek Marosvásárhelye? Hogyan lett lakosságában egyre nagyobb részaránya a célirányosan betelepített románságnak? Hogyan kezdett kivándorolni egyre több zsidó és német? A könyv olvasása közben érdekes figyelni arra is, miben, hogyan tér el Molnár H. Lajos Marosvásárhely-képe más vásárhelyi írók, például Vári Attila városképétől.

Majd elérkezünk a hetvenes-nyolcvanas évek Marosvásárhelyéhez és Ceaușescu Romániájához. A sunyi diktatúra éveéhez. Ahol fő bűnnek számított lekaparni a bődületes vastag hazugságéretegekről a vékonyan ráfújt csillogó mázt. Molnár H. Lajos írásaiiban épp ezt tette.

Az egyetemi évek (a pszichológia szak elvégzése előtt egy év színiakadémia is szerepelt „műsoron”) után a resicai üzempszichológusi beosztás, majd az *Ifjúmunkás* leigazolt újságírójaként eltöltött marosvásárhelyi évek tág rálátást engedtek a rendszer hitványságaira, alattomoságára. Ezeket szinte szociográfusi objektivitással, alapossággal igyekezett feltárni újságcikkeiben, könyveiben. A következményekről fentebb szóltam. Még annyit, hogy magyarországi áttelepülése után az író és színésznő felesége beilleszkedése sem volt zökkenőmentes, a magyarországi viszonyokban is bőven adódtak visszasságok. Erről ritkábban szoktak írni az áttelepült alkotók, művészek, de Molnár H. Lajos erről is ejt szót könyve végén.

Egy olyan korban, amikor már az is bátorságnak számított, ha az író a cselekményt más történelmi időbe helyezve, burkoltan, áttételesen mondja ki a jelenre vonatkozó igazságokat, Molnár H. Lajos az oknyomozó riporter következetességével, nyíltan, leplezetlenül írt a hibákról és hiányosságokról, néha meg éppen aljasságokról, bűnökről. A nemrég elhunyt Egyed Pétert, Molnár H. Lajos hetvenes-nyolcvanas években megjelent könyveinek avatott szerkesztőjét idézem: „...az író, szociográfus és kritikus Molnár H. Lajos művei nélkül nem lehet megírni a huszadik század végének erdélyi és részben magyarországi társadalomtörténetét, a pusztító hatalom nyomásába és a szolidaritás hiányába szorított emberi sorsot.”¹ Illene végre a magyar tényirodalom kimagasló alkotójaként számontartani, nem elfeledkezni róla, hanem minél gyakrabban forgatni – amúgy igen olvasmányos – műveit.

NAGY KOPPÁNY ZSOLT

VOLT EGYSZER EGY EMLÉKEZÉS

Személyes sorok Molnár H. Lajos regénye kapcsán

1. Kétezerben egyetemista voltam Kolozsváron, épp az első könyvemet készítetem elő kiadásra, és elkezdtem szerkesztőként dolgozni az Erdélyi Híradó Kiadónál. A kiadónak Szőcs Géza volt a tulajdonosa, Orbán János Dénes a vezetője, Gáll Attila barátommal szerkesztőként tevékenykedtünk – tanultuk a szakmát.

2. Molnár H. Lajos *Volt egyszer egy udvar* című kézírata volt az első nagyobb önálló munkám: érthető izgalommal láttam hozzá. A szöveget Gézától kaptam meg, a szerzővel nem is találkoztam – azóta meggyőződéselem, hogy jót tesz az efféle távol-

¹ Egyed Péter: *Molnár H. Lajos – immár csak a műveiben*. In Helikon, XXVII. évfolyam, 2016. december 25., 24. (710.) szám.

ság a munkának: minden erőnek a szövegben kell lennie; a személyes meggyőzés varázsa vagy irritáló volta jótékonyan és előremutató módon hiányzik.

3. Huszonegy év telt el azóta, de a mai napig emlékszem a benyomásokra. Volt bennük némi kételkedés, távolságtartási igyekezet, szerkezeti, stilisztikai kukacoskodási hajlam: de mindent elsöpört a megalkuvást nem tűrő keserűség és a minden szentségre és tabura fittyet hányó, már-már forradalmi hevület, ami a sorokból kicsapott. Keserű és dühös ember voltam akkoriban (fogalmam sincs, miért), szépen nőtt hát hozzá ez a hang – hiszen összetartoztunk.

4. Nem jó, ha egy szerkesztő túlságosan összenő a szerkesztett kézirattal: változik a fókusz, torzul a látás, hibák maradnak, mert stilisztikai erénynek vagy különlegességnek tűnnek.

5. Elengedhetetlen, hogy a szerkesztő összenőjön a kézirattal: különben semmi értelme az egésznek.

6. Ez utóbbi jegyében csinálom már a legelső könyveim óta a következőt: fogom a kéziratot (legyen az gépelt, kézzel írott – ez, mondjuk, tényleg ritka mostanában – vagy gépre vitt szöveg), és négy-öt oldalt lemásolok belőle: kézzel – vagy gépre magam is. Szükség van erre, mert meggyőződésem, hogy csak így sikerül kiismernem a szerző észjárását. Továbbá a kézírás vagy a gépelés sebessége (sajnos, négy ujjal gépelek, viszont legalább gyorsan) mindenképpen szükséges az értő olvasáshoz: az ember nem tud annyira lassan, alaposan, annyira *thorough* olvasni, mint ahogy akkor kénytelen, ha lemásolja a szöveget. (Ajánlom is mindig mindenkinek!) A kézírás sebessége a szöveg olyan dimenzióit nyitja meg, amelyeket semmi más nem képes megnyitni. A mondatfűzés sajátosságai, a stilisztikai különlegességek és ínycségek, az észjárás egyaránt megismerhető belőle. (Nézték már megosztott Google Docsban, hogy távol lévő ismerősük hogyan gépel be, töröl, láthatóan gondolkodik, fogalmaz át mondatokat? Nos, ehhez tudnám hasonlítani az élményt. Persze nemcsak élmény – munkamódszer is.) A szerkesztés pedig itt kezdődik, és itt is ér véget: fel kell törni, meg kell fejteni a szerzőt, hogy aztán érdemben tudjunk a háttérben maradni – szürke eminenciásként.

7. Molnár H. Lajos könyvét nem tudtam feltörni. Nem értettem meg, mitől működik, vagy nem.

8. Viszont lenyűgözött.

9. Lenyűgözött – hadd mondjam el még egyszer – az a dühödtséges keserűség, gyilkos szarkazmus, amelyik, különösen a második részében, árad(t) belőle. A beszédes indiánnevek és a hozzájuk fűzött kommentárok és történetek: zúznak.

10. Kulcsregényt olvasni mindig élvezet.

11. Kulcsregényt olvasni unalmas.

12. Fene tudja... A jó kulcsregény akkor is működik, ha már nem tudunk mindenkit azonosítani benne. Tolnai Lajos *A polgármester úr* című vagy Szabó Dezső szinte bármelyik regénye akkor is érdekes (sőt!), ha már nem tudunk rájönni, melyik korabeli haragosát verte agyon stilisztikai bunkósbotjával a derék szerző.

13. (És azért ne becsüljük le a találgatás örömét és élvezetét!)

14. (De akkor se csüggedjünk, ha nem sikerül megfejteni, ki kicsoda: a nagy írók általános emberi tulajdonságokkal képesek szereplőiket felruházni, még akkor is, ha szemükre a düh ködfátyola hulland, és azon még csak keresztül sem látván írják és írják, micsoda aljas féreg a szomszédjuk, munkahelyi ellenségük, haragosuk, bárki és mindenki. Így párolódik művészet a dühből.)

15. Ennek ellenére sokáig találgattuk, ki kicsoda az indiánnevek mögött. Utólag szégyellem magam érte, olyasmi, mint a *Szabad ötletek jegyzékét* vagy Csáth naplóit olvasni csorgó nyállal.

16. Mégsem szégyellem magam, mert kevés nemesebb szórakozást ismerek ennél: a kocsmában, jóbarátokkal, alaposan berúgva könyvekről – no nem csak beszélgetni, hanem *beszélgetni*. Felfejteni, kitalálni, megtalálni. Vagy legalábbis keresni.

17. Ifjú forradalmárok voltunk, illetve annak hittük magunkat – no de beszéljek csak a saját nevemben: büszkén annak hittem magam, már persze csupán irodalmi szempontból. Mint egy falat kenyér, úgy kellett ez a düh, ez a szarkazmus, amit akkor a *Volt egyszer egy udvar* legerősebb jellemvonásának éreztem. Nem kőbe vésett visszaigazolás, mint bármelyik kész könyv, hanem kézirat: még meleg, formálhatónak tűnő, a szem előtt formálódó kézirat.

18. Persze nem szorult rá az én formálásomra: inkább a szülésnél tébláboló és lábatlankodó apuka voltam – ahogy visszanézek azóta több mint száz megszerkesztett és tucatnyi megírt kézirattal/könyvvel a hátam mögött –, mintsem bába.

19. Nagy élmény volt, azóta is ható élmény, elsőfiling.

20. Mikor Magyarországra kerültem, néha eszembe jutott, hogy illő volna ellátogatnom hozzá. De elvitte az akaratot a hétköznapiak emésztő teszetoszasága, a szükségesnek – és mindegyre lehetetlennek – látszó elinduláshoz kellő lendület felvétele (pontosabban ennek hiánya). Így aztán elmaradt.

21. Mikor eljutott hozzám a halálhíre, arra gondoltam, illene levenni a polcra a könyvet, és újraolvasni. De talán féltettem a képet, amit őrizgetek magamban róla, így nem tettem. És szégyelltem magam.

22. Szégyelltem magam az irodalom, az irodalmi közélet nevében is, amiért nem tapasztaltam átütő nemzeti gyászt. Nagy író távozott, illetett volna, hogy az emberek megrendüljenek – még az utcán is.

23. Nagy öröm volna, ha előkerülne valamilyen Molnár H. Lajos-kézirat. Magam elé tenném, és elkezdeném lemásolni, begépelni. Egyszer meg kellene már értenem, mitől működik. Nem lehetünk sem annyira felületesek, sem annyira felelőtlenek, hogy beérjük az alkotás csodájának közhelyével. Azt hiszem, amint befejezem és elküldöm ezt a szöveget, neki is látok: felütöm a régi könyvet, és lemásolom néhány oldalát: *hadd lám, uramisten, mire megyünk hárman.*

MOLNÁR H. LAJOS

I regényrészlet I

VOLT EGYSZER EGY UDVAR

Eleinte közönyösen szemléltük a milicistáék udvari honfoglalását, amint beköltöznek az apám hajdani lakásából lekapcsolt két helyiségbe. Nem tudhattuk, átmeneti lakók-e, mint elődeik, vagy tartós lesz-e a jelenlétük, és megváltoztatja-e piciny birodalmunk szokásait, életét. Egyenesen képtelenség lett volna feltételezni, hogy végül is ők élnek túl mindent és mindenkit. . .

A hurcolkodásba nem izzadtak bele, sokat nem cipekedtek. Mindössze egy rozoga asztalt s egy tarisznyát vettek le a kapu előtt parkoló kis lovas szekérről, és bevitték a konyhába, miután a lakásosztogatótól kapott kulcsukkal kissé nehézkesen nyitották ki az ajtót. A tornácunkon üldögélve, a nyitott ajtójukon keresztül láttam, hogy olyan csodálkozással veszik körül és nézegetik az előző lakótól örökölt kis kerek vaskályhát, mintha ilyennel még sosem találkoztak volna. Aztán kezükben-ölükben behordták a szobába a szekérderéknyi szénát, majd búcsút integettek a falusi szekeresnek, aki behozta őket. Azonnal magukra csukták az ajtót.

Néha kijött egyikük-másikuk, szétnézett, hallgatott egy sort, aztán visszament. Közben felfedeztem, hogy nem némák, és nem is olyanok, mint kicsi Jóska, mert előzőleg valami idegen nyelven kérdezgettek ezt-azt anyámtól, majd rendre Balog bácsitól, Csülök nénitől és Fischer Babától, de senki nem értette, mit akarnak. Ezért vonultak vissza, a némaságba.

Engem a jelenésük azért kezdett kissé érdekelni, mert ezeknek gyerekeik is voltak, méghozzá három: egy nálam másfél fejjel magasabb legény, egy fél fejjel magasabb lány és egy másik fiúcska, aki pontosan akkorára nőtt, mint én. Másnap reggel már a szokásos csapatgyülekező volt az udvaron, kint zsidongott vagy tucatnyi lurkó; ezek az újak meg miért nem dugják ki az orrukát, miért nem jönnek játszani, mi a fenét csinálhatnak odabent? Megnéztem. . .

Amikor a lakásunkat kettőbe szelték, nem falazták be a két szoba közti üveges ajtót, talán ezért is gondolhatta apám jó sokáig, hogy csak ideiglenes ez a félbevágott állapot. Mindenesetre, anyámék rajzszögekkel fogtak fel újságpapírokat az ajtó üveges részére a mi oldalunkon, hogy ne lehessen átlátni. Amonnan nem is lehetett, de a mi felünkről igen, mert én egy kis helyen alig észrevehetően feltéptem a papírt, majd visszatértem a helyére. Amikor át akartam kukucskálni, csak éppen egy kicsit kellett felhajtanom azt a szakított fecnit. És másnap reggel már voltam annyira kíváncsi, hogy átlestem.

Ott heverészték a szobában, és olyan halkán beszélgettek, hogy akkor sem értettem volna, ha ismerem a nyelvüket. Csak akkor láttam, mire kellett nekik a széna: az ágyat helyettesítette. Széttértették a padlón, azon feküdtek. Tapasztalni véltem, hogy most már nem mi vagyunk az udvaron a legszegényebbek. Nem örvendtem neki, csak tényszerűen megállapítottam. Az asszonynak nem volt hálóingé, ugyanabban a színtelen-szürke ruhában forgolódott a széna között, amelyet tegnap viselt bevonulásukkor. A férfi is nappali öltözékében hentergőzött: hosszú,

bő, koszos-fehér ingében, még koszosabb gyolcsgatyájában, s a fűző nélküli bocskorát sem vethette le éjszakára. Ilyesfajta viseletet már láttam a havason, de ahhoz pörge, fekete kalap, színes zsinórzatú bőrmellény és vastag bőrv is tartozott, ez az öv szorította az inget az ember derekára úgy, hogy alatta körkörösén fodrozódott az ing, mint egy szoknyácska. A hegylakók bocskoraikat fűzővel fogták össze, ami lábszárakra kötve a térdük magasságáig kacskaringózott.

Ennek még bőrove sem volt, nem fodrozódott, csak lógott-lötyögött rajta a túlméretezett inge, mint rajtam sokáig a félcipő és bakancs. Szokják a helyet, gondoltam, majd csak előbújnak, hisz előbb-utóbb rákényszeríti őket a szükség.

A férfit kényszerítette rá először, de nagyon. Lábát összeszorítva, mint egy nyomorék, indult el a budi felé, talán a szag után orientálódva. Amikor házunk mögött felismerte vágyakozásának színhelyét, gyorsan kinyitotta az első budiajtót.

– Nem oda! – visította Csülök néni joggal, mert az első fülke az övék meg a Balogéké volt.

Az ember nem értette, illetve csak annyit érthetett a hangsúlyból és az integetésből, hogy nem szabad, de fel nem foghatta, miért, és azt főleg nem, hogy most mi lesz vele. Nagy erőfeszítéssel szorította a lábát, vörösödött a feje, és folyt róla a veríték, nem úgy, mint a költözéskor. Meg se bírt szólalni, ezt Csülök néni is beláthatta, mert odament, s miközben becsukta a budiajtót, mutogatva magyarázta:

– Nem oda! Ide! – s kinyitotta neki a másikat, majd lökdöste befelé, mivel az a bácsi moccani sem mert. S aztán rácsukta az ajtót, mert biztos, ami biztos, mit lehet azt tudni, hátha azoknál ez nem szokás, és még előttünk, a körbeálló gyereksereg szeme láttára tolja le a gatyáját, ha letolja...

Megkönnyebbülten és emberhez sokkal méltóbb járással ballagott vissza szénakazlas szobájába. Nemsokára hátrakísérte a feleségét, kinyitotta a Csülök néni vécéjének ajtaját, kezével nemet intett az asszonynak, és visszahajtotta az ajtót. Kinyitotta a másikat, igent bólogatott, belökte a nénit, és rácsukta az ajtót. Kezét összecsapta, megdörzsölte, mint ha ezzel jelezné, mennyire rendben a dolog. Aztán a nő a gyerkőceivel is végigjátszotta hajszálpontosan ezt a mutogatósdit, így már első nap megtanulta az egész család, hol a helyük.

Az is az első napon derült ki, hogy milicista az új szomszéd. Délelőtti megkönnyebbülése után elment valahova, s kora délután milicista-egyenruhában lépett be a kapun, hóna alatt hozta az ingét, a gatyáját és fűző nélküli bocskorát, amiben elment. Az ajtón behajította az öltözékét, melyben először megláttuk, majd egyenruhásan-sapkásan-csizmásan, peckes tartással tett egy kört az udvaron, mintha mutogatná magát. Nem tapsoltuk meg, hanyatt sem esett senki, Csülök néni is csak ennyit mondott a díszszemle láttán:

– Mija fene!...

Sokáig hitte azt a férfi, hogy így mondhatják magyarul a milicistát, mert mindig előbújt, mintha őt szólítanák, ha valaki az udvaron felkiáltott: mi a fene!

Új szomszédaink még hetekig hallgattak. Ha velük nem is, de róluk fecsegték néha az udvar asszonyai. Mivel a nevüket nem tudtuk, nem mutakoztak be, valahogyan el kellett

nevezni őket. Anyám kezdte el a nőt „román asszony”-ként emlegetni, s ez fölöttébb találó megnevezésnek tűnt. Ugyanis milicistáné és milicista már volt egy a szomszéd utcában (az hozta haza Lajit, amikor berúgott), de román a környéken egyetlenegy sem, legalábbis nem tudtunk róla. Mindenki magyarul beszélt még a legközelebbi élelmiszerüzletben is, melynek ugyan *alimentara* nevet adtak a háború után, de mindenki csak fűszerboltként emlegette.

A milicisták is meggyőződhetek róla, hogy még kenyeret is csak mutogatva tudnak vásárolni, ha nem tanulnak meg sürgősen magyarul, kinyitották hát az addig örökösen csukva tartott ajtójukat, ki-kimerészkedtek a csöppnyi tornácukra, leültek a lépcsőre, és hallgatóztak. Mi már majdnem kezdtük hívogatni a gyerekeket játszani, de kissé megriadtunk tőlük, amikor láttuk, hogy mit esznek: zsíros-cukros kenyeret és marmeládés-vöröshagymás kenyeret, váltogatva. Ez a marmeládé édeskés vegyes íz volt, hosszában téglalap, keresztben négyzet alakú hasábokként árulták a fűszeresnél, vágni lehetett, de kenni nem, csak esetleg igen érdes deszkára. Nekünk úgy adták, hogy egy vékony szeletet levágtak a hasárból, és rátették a kenyérszeletre, ennyi. De milyen lehet vöröshagymaszeletekkel feldíszítve, ahogyan ezek ették? Megkívántam, olyan jóízűen falták, kértem anyámtól én is ilyet. Ő előre megmondta, hogy nem fogom megenni, de erősködtem. Anyámnak lett igaza, megkóstoltam, ez rosszabb volt még anyám lehetetlen ételkompozíciójánál is: amikor huszárostélyost kínált édes pótkávéval. A zsíros-cukros kenyérről sem tudok semmi jót mondani, hát fura egy gusztusuk lehet...

Gyerekként nem tudtam megítélni, melyik a legtanulékonyabb, avagy a legbátrabb a román asszony gyerekei közül, elég az hozzá, hogy egy hónap elteltével a legkisebb fiú, az, amelyiket az anya Dójének szólított, odajött hozzám, miközben Csutival labdázunk, és megszólalt:

– Ádidé.

– Tessék? – kérdeztem rögtön, meglepődöttségemben nem is próbálva megfejteti, mit akar.

– Ádidé – ismételte Dóje barátságosan, és a labdára mutatott.

Vagyis hogy adjam oda neki a labdát. Odaadtam, és figyeltem, hogyan hívja a testvéreit a kapu alá labdázni. Gurigáztak egy ideig, s amikor az anyjuk betelerelte őket, úgy otthagyták a labdát a kapu alatt, mint Ferike és kicsi Jóska anyámat kétpercnyi hallgatással elintézve a világ dolgait. Utólag akár jellemzőnek is tarthatnám, hogy az udvarunkra beköltözött román gyerekek egyikének ez volt az első szava hozzám: add ide! De nem tartom annak. Bizonyára a véletlen műve. Az viszont már kevésbé minősíthető véletlennek, hogy nem adta vissza.

– Ádidé – mondta kicsit később legjobb ütőmre, a dándesemre mutatva, miután úgy gondolta, ránézésre kitanulta az ütőzés csínját-bínját, s ő is be akarhatott szállni a játékba. Odaadtam, nekiadtam, nekem volt belőle vagy tíz.

– Nesze, a tied, megtarthatod.

– Mija? – kérdezte úgy, ahogy Csülök nénitől tanulhatta.

– Nem mija, hanem tessék! – próbáltam rászoktatni a tisztességes magyar beszédre. Megértette Dóje egyből.

– Tésék?

– Mondom: ez egy dándes. Odaadom neked. A tied. Nekem nem kell, a tied. Nem kell visszaadni.

Bólogatott, megérthette:

– Dá-dá...

– Nem dádá, hanem dán-des – szótagoltam neki, mivel mégsem értette meg pontosan. Hüvelyk- és mutatóujja közé fogta a dándest, a középsővel hátulról megtámasztotta, ütésre készen állt, jelezte, játszani akar.

– Kell gomb – mondtam neki azt, amiről neki fogalma sem lehetett, hiába nézelődött egy hónapig.

– Mija gomb?... Nem mija! Tésék gomb?

– A gomb? – körbejártam Dójét, hogy mutassak rajta egyet, hátha így világosabb, de az öltözékén egyetlen gombot sem találtam. Balog Jóska próbált segíteni:

– Apád egyenruháján van jó sok gomb.

Nyilván, ez a rejtvény túlságosan bonyolult lehetett Dójének, értetlenül nézett rám, mint ha az én szavaim egyszerűbbek, érthetőbbek lennének.

– Ez a gomb, né – s egy sliccgombomra mutattam, de a román asszony gyereke félreértette, mert elkezdett nevetni. Először, mióta megismertem. Nevetett, és kivette a pöcsét:

– Gomb? Áz ván. Rikának név ván.

Rika a nővére volt, legalábbis így szólították.

Hogy azért haladjunk a játékkal is, Dzsika, aki eddig hallgatott, talált egy áthidaló megoldást:

– Játsszunk döngbe!

– Tésék döng? – kérdezte megint tőlem Dójé, akinek ismerősebb lehetett az *ö* mint az *e* vagy az *a*, ezek a magánhangzóink még hetekig nem mentek a fejébe.

– Mindjárt rájössz, mi a döng – mondta neki Dzsika, s mutatta, hogy üsse a dándest a falhoz.

Mi máskor is ütöztünk meg játszottunk egyebet is döngbe, ami lényegében nem volt más, mint hogy a nyerő öklével hátba vághatta a vesztest. Ez többnyire jelképes ütés volt, nem az ereje számított, hanem a másik egyféle megszegyenülése, miközben előrehajol, és elviseli háta egyszeri és enyhe megérintését, melyet nincs joga visszaadni, csak ha nyer a következő játszmában.

Dójé elpattintotta a dándest, utána Dzsika egy finom rézütővel eltalálta Dójé túl közelre ütött dándesét.

– Csökte-kettő, kivan-három – okította Dzsika Dójét, s a nyomaték kedvéért háromszor úgy belevágott ökölle a milicista gyerek hátába, hogy az heveny csuklásával befutott az anyjához, utána kellett vinnem a dándesét.

Fogócskáztunk, bújócskáztunk, pickafáztunk is, ezekben már egyre gyakrabban és könnyedebben vettek részt a román asszony gyerekei, még a legnagyobb, Pétrisor is, de hamarosan mintha unni kezdték volna. Nagyon egyszerűek vagy túlszabályozottak lettek volna a játékaik? Könnyen kiismerhetőek vagy unalmasak számukra?... Mindenesetre, a furfangot ők hozták be az udvarba először, amikor szólt nekem Dójé:

– Én ütök téged.

– Anyádat – löktem neki, ahogy Dzsikától hallottam ilyen feszült helyzetekben.

– Ném anyádat – javított ki –, én téged.

– Na, ne hülyéskedj – mondtam neki. – Te? Engem?

– Én ütök téged – ragaszkodott Dójé az ötletéhez –, várjál.

– Ha te megütsz engem, én nem várok – közöltem vele az életszemléletem –, én rögtön pofán váglak!

– Várjál té – mosolygott Dóje, mintha nem fogta volna fel a figyelmeztetést –, ez játék. Gjéré. . .

Hát ez meg milyen hülye játék lehet, gondoltam, miközben a román asszony legkisebb gyermeke rakosgatta a karom. A bal felsőt a testemhez szorította, az alsó részét felhajlította úgy, hogy nyitott tenyerem oldalról takarja a szemem, mint a szódás lovát a szemellenző. Jobb karomat áthúzta a mellemen, csuklómat kidugta a hónom alatt, jobb tenyerem kifele fordítva feküdt a bal vállamon.

– Márád így, nem kukucs, én ütök téged – s már éreztem is a pacsit a tenyeremen. Pétrisor és Rika állt még mellettem, a többi gyerek néhány lépés távolságból figyelte a fejleményeket. Dóje megszólalt:

– Most vénni lé kézed. – Levettem, s a román asszony három gyermeke bizzegésbe kezdett, Dóje kérdezte: – Ki vót?

– Te – mondtam erre én –, hát te mondtad, hogy megütsz engem.

Mérhetetlen jókedvük kerekedett egyenes és balga észjárásomtól.

– Én csak mond – tért rá Dóje házi játékuk lényegére –, dé ném én vót.

A három román gyerek a hasát fogta, úgy nevetett. Kezdem kapiskálni, mit élveznek ezek az életben:

– Na, még egyszer – mondtam, s magamtól felvettem a pozíciót.

Ütött valaki, aztán: bzzz, bzzz, bzzz – mind a hárman. Néztém őket, Dóje és Rika jobban bizgett, mint Pétrisor, hát a nagy fiúra mutattam. Talán csaltak volna, de a többi gyerek is látta, el kellett ismernie Pétrisornak, s ekkor ő vette fel a pozíciót, mármint azért, akit üthetnek. Éppen mutogatva tanakodtunk a két román gyerekekkel, melyikünk üssön hármunk közül, amikor csöndben odalopakodott Dzsika, és intett, hogy ő következik. Összekulcsolt kézzel, teljes erejéből úgy odakent Pétrisornak, hogy az kigyomláta a virágok felét Csülök néni egyik kertjéből. Alig tudtuk ennél nagyobb károkozás nélkül kihúzni a még ép tátinók közül. Éppen befejeztük Pétri leporolását, letakarítását, csak a rózsa tövisei lehettek még a fülében, amikor kilépett az öregasszony.

– Ki volt?! – rikkantotta el magát Csülökné.

– Bzzz – kezdte el Dzsika, és felmutatta az ujját, s aztán mindannyian utánoztuk. – Na, ki volt? – vont a kedvenc játszótársát is Dzsika a játékba.

Nem tetszett ez a bzzz-játék az öregasszonynak. Őszintén szólva nekem se nagyon.

Felületes vagy elfogult ember azt hihetné, verni kezdtük mi, magyar gyerekek a románokat, s talán ezt még jellemzőnek is tarthatná. Ne tartsa annak, ilyesmiről szó nem volt. Nem bántottuk őket. Dzsika, aki ugyan néha viccből vagy csak a természete miatt oda-odakent nekik az elején, félig román volt, azon a felén, amelyiken az anyja állt. Dzsikának román volt az anyanyelve, román iskolába is járt, és tulajdonképpen így írták a nevét: Gica. Később figyeltünk fel erre, mert az ilyesmi sokáig az úristen nélküli kutyát sem érdekelte. Hogy mégis miért nem akart a milicista gyerekekkel az ő nyelvükön beszélni, nem tudom. . .

Közben kétszer is járt náluk gyors egymásutánban az a falusi rokonuk, aki ideköltöztette őket. Először hozott egy zsák puliszkalisztet és egy zsák vöröshagymát, ebédre hetekig ezt ették: deszkára borított kemény puliszkát hagymával. Másodszor egy csebet hozott a román asszonynak, annak is kellett valami, amiben behordhatja a vizet. Azt látta, hogy mi vederben hordjuk, de sejtem, a vasas üzletben sem érthette a boltos, amikor nem magyarul kérte. Vagy még nem is volt rá pénzük?

Nekem mondhatja bárki, hogy a magyar nyelv ilyen nehéz meg olyan bonyolult. Ezek úgy megtanultak magyarul három hónap alatt, hogy az összes magánhangzóinkat helyesen ejtették. Először a gyerekek, aztán az anyjuk, akire már három hónap múlva senki se

mondta volna, hogy román asszony, de hát az már ráragadt. Szerintem a milicista is megtanulta rendesen a nyelvünket, de csak a legnagyobb szükségében szólalt meg magyarul, és akkor is csak egy vagy maximum két szó erejéig. A felesége nem fogta vissza magát, a legtökéletesebb magyar fonetikával és grammatikával járt körbe mindenkihez kölcsönkérni mindenfélét:

– Eszti néni, legyen szíves, adjon kölcsön két tojást!

– De hiszen még a másik kettőt sem adta vissza – emlékeztette anyám a dolog másik oldalára.

– Igaz – ismerte el teketóriázás nélkül, becsületesen. És sokat nem töprengett azon sem, hogy ígéretet tegyen, mikor fogja megadni, vagy hogy egyáltalán vissza fogja-e adni, mert futott is Balog nénihez:

– Balogné, nem adna nekem két tojást kölcsön?

– Dehogynem – mondta Balogné már amiatt is, mert neki mindig volt tojása, tojtak a tyúkjai rendesen, és ő még nem járta meg a román asszonnal. Amikor megjárta, ő sem adott többet kölcsön semmit.

– Csülök néni, adnál nekem két kanál kristálycukrot kölcsön? – kérdezte az öregasszonytól tegeződve, mert amaz letegezte az új lakót az első perctől kezdve, s a román asszony úgy gondolhatta, nála így szokás.

– Én neked nem adok semmit, te! Hiszen már el vagy adósodva mindenkinél, és eszed ágában sincs megadni...

Hozzá tartozik az igazsághoz, hogy Fischeréknek még nem volt adósa, s ez neki is eszébe juthatott, mert odament kopogtatni cukorért. De azok még ajtót sem nyitottak neki. Tették magukat, mintha aludnának, vagy hátul lennének, a kertben.

Ezzel a kölcsönkérés még nem volt befejezve, a román asszony néha még kísérletezett, de a kölcsönadás számára bevégeztetett. Igaz, hamarosan már nem volt rászorulva, s ha éppen hiányzott valami a házából, hát küldte is valamelyik gyerekét a fűszereshez.

Az árulkodást is a milicista gyerekei vezették be az udvarra. Mi addig nem ismertük, illetve én már olvastam róla valamelyik könyvemben...

A fiúk, mármint a havereim hamar akartak felnőtté válni, s ezt úgy akarták sürgetni, hogy nekifognak cigizni, megkértek, vegyem a fáskamránk kulcsát, és menjünk be oda, ott senki nem láthat meg. Hátramentünk, rágyújtottunk, én nem szívtam még, csak próbálgattam a felnőtt pózokat, ami egyáltalán nem volt veszélytelen kísérletezés, tekintettel arra a rengeteg forgácsra, fűrészporra és tűzifára, ami a fáskamránkban volt, és bizony könnyen meggyúlhatott volna. Ott pőfékel a társaság, egyszer csak halljuk, hogy nyitják a szomszédos fáskamra ajtaját, ez volt a milicistáéké. Intettem a fiúknak, hogy csend, és átlestem a két kamrát elválasztó deszkafal résein, a többi srác is a deszkafalnak nyomta a fejét. Foglalt lehetett a vécé, s talán Rika dolga sem tűrt halasztást, hát ezért jött a fáskamrájukba, nem sejtette, hogy mi odaát... Felemelte a szoknyácskáját, és majd elejtettük a cigarettáinkat: nem volt rajta bugyi. Gyönyörű, szabályosan kerek fenéke megvillant a kamra félhomályában, ilyet még nem láttam, valami kellemes, meleg hullám futott végig a testemen, éreztem is rögtön, hogy nem a cigi, hanem ez a bizsergés lehet férfivá válásom első jele...

Rika leguggolt, mi pedig csodálattal, ámulattal néztük, miként szotyogtatja robajgások közepette a földre azt, ami a puliszkából lett. Az orvos igazgató fia, Vajda Tomi elég hangosan elkuncogta magát, ő sem bírta visszatartani, ami kitörőben volt belőle, akárcsak Rika. Vagy Tominak volt a legfejlettebb humorérzéke, vagy tőle állt a legtávolabb ez a látvány, számára lehetett a legidegenebb, a legfurcsább, mi már szokva voltunk ennél

különbekhez is. Szóval, Tomi nagyot kuncogott, Rika meghallotta, és túl lehetett már a nehezén, mert felugrott, átkukucsált, és úgy kiszaladt, mint kezemből a tojás, amikor anyámat fejen találtam.

– Eszti néni, Csülök néni! – kiabálta Rika már az udvar közepén. – Tessenek jönni gyorsan, mert Tubi, Csuti és a többiek szivaroznak a kamrában!

No de ilyet... , ámuldoztunk és értetlenkedtünk, mi köze a mi cigizésünknek ahhoz, hogy ő hátrajött szarni, hogy vévét csinált a faskamrájuktól?... Sietve nyomkodtuk el a cigiket egy üres konzervesdobozban, amit aztán a biztonság kedvéért feltettem a faskamra ereszték pléhcsatornájába (még nem lopta el Balog bácsi), s a verésre felkészülten somfordáltunk kifelé az udvarra, ahol már várt ránk Csülök néni, kezében egy sodrófával, anyám pedig a seprűvel. Megfontolás nélkül hitelt adtak Rika szavainak, aki a lépcsőjükről figyelte kárörvendően, hogyan kapjuk meg a magunkét. Csülök néni tudhatta, hogy Csuti nem fog hazudni, mégis megkérdezte:

– Cigarettaztál?

Csuti pityergésre hajló szájjal felelt:

– Igen.

A vénasszony a háza felé kergette unokáját a sodrófával, közben ütötte is a hátát és a fenekét, ügyelve arra, nehogy fejen találja. Miután a szobájukba értek, még akkor is ütötte, hallottuk Csuti nyögéseit.

Miközben a többiek, akik nem az udvaron laktak, kiosontak a kapun, anyám nekem is feltette a drámai kérdést:

– Szivaroztál?

– Nem – mondtam bátran, pedig féltem.

– Te! – visította anyám –, még hazudsz is?! Hát te hogy mersz hazudni? – És már feje fölött volt a seprű, a nyelével készült lesújtani.

– Nem hazudok – mondtam sértődötten, de sietve, hogy megelőzzem anyám lendületét –, én nem cigarettaztam!

– Lehelj rám! – szólított fel anyám, hogy meglegyen a bizonyítéka. Ráleheltem egész tudómból, minden vacakolás és sunyiskodás nélkül, tényleg nem szívtam a számba még egy slukkot sem. Anyám megsemmisülten engedte le a seprűt maga mellé, s ezzel zárta le a témát:

– Na, eridj a kócerájodba, ne is lássalak!

Talán még el is szégyellhette magát, ezért feledte el, hogy mégiscsak elverhetett volna: én engedtem be a többieket a mi faskamránkba. Ami, ugye, le is éghetett volna. De mintha anyám agyában ez nem számítana akkora bűnnek vagy tragédiának, mint az, ha elszívok egy cigit.

Az áruzkodást nem vettük át a milicista gyerekeitől, mi maradtunk azok, akik voltunk odaköltözésük előtt. De valami történt akkor. Valami, amit még nem észlelt senki. Látszólag minden folyt tovább a saját medrében, az addigi megszokások és rend szerint. Fischernéhez változatlanul jöttek buzgón a tanácsadók, akik a jól végzett munka örömeivel távoztak. Csülök néni ellopta a román asszony mosófazekát is, majd visszaadta, kergette őt anyám, és kergette ő Dzsikát. Balogné etette a tyúkjait, melyek közül néha hiányzott egy-egy, de mindig előkerült. Babának udvaroltak tovább, rendíthetetlenül és energikusan, Csutival jó nagyokat hallgattunk a várban, a két nagyobbik Balog gyerek rajzolt, Laji hetente elveszett, anyám minden szombaton öngyilkos lett, béke volt, boldogság. A milicista naponta ugrott

a bocskorból a csizmába, majd a csizmából a bocskorba, a román asszony a cseberből a vederbe, mert ő is vásárolt magának vedret, megtanulhatta a nevét. A virágok nyíltak, a budi telt, a galambok turbékoltak. Minden folyt rendesen...

Rendkívülinek először az tűnt, hogy a milicisták úgy elrugaskodtak tőlünk, mint a lajtos lova, amikor a mester rácsapott az ostorával. Ottthagyták az udvar megszokottan röghöz kötött szintjét, és lakóinak addig mozdulatlan életszínvonalát, s szemmel láthatóan araszolva kapaszkodtak felfele, akárcsak Csülök néni futóvirágainak sebesen felfele örvénylő indái. Ők váltak az új idők igazi haszonélvezőivé, ők voltak az új világ legértékesebb, legbecesebb emberei, bár ezt ők sem tudták magukról sokáig. Mi, a többiek, hamarabb vettük észre.

Ez önmagában nem esett volna rosszul. Az volt a fájó, a legfájóbb, a felejthetetlen és megbocsájthatatlan, hogy mi – őket kivéve mindannyian – elkezdünk csúszni szélesesen lefelé. Az udvar s az udvarra kifolyó budi szintje alá.

